

prenagljenih sodb? Nekoliko presplošna in premalo izrazita je ta poanta. Misel, da povzročajo nacistični zločini moralne deformacije v mladostnikih, je nedvomno neoporečna in končni prizor, ko obešajo otroci v *Vešalih* psa, je avtor učinkovito sklenil; pogovori med obešanjem, ki je z njimi avtor skušal poudariti svojo misel, pa segajo prek estetskega roba in bi jih kazalo diskretno obiti, saj že končni akt dovolj nazorno prikaže deformacijo otroške duševnosti. V *Kavarni* je kljub dobro opazovanim detajlom osrednji motiv iskan in bizaren: kdo bi verjel, da se razraste srd na tujca do patoloških ekscesov samo zategadelj, ker je vznemiril s svojo prisotnostjo duhovno lenobnost stalnih gostov?

Vendar, kot rečeno, tovrstno spekulativno snovanje ni karakteristično za avtorjevo delo. Nasploh je Rozmanov svet zelo konkreten, tako rekoč čutno oprijemljiv, in prav tu je moč pisateljevega peresa. Nagnjenje k predmetnosti se kaže tudi pri orisu Rozmanovih junakov; kakor s ceste so prineseni, še vsi živi in polni tegob, skrbi in drobnih hrepenenj. Rozman ne projicira lastnega jaza v najrazličnejše življenjske preizkušnje, pri čemer prihaja pri pisateljih pogostoma, kot kaže praksa, do usodnih moralnih nesporazumov; ne, kot pravega epika ga zanima svet izven njega in prav temu svetu je v svoji presoji zavoljo notranje distance zelo pravičen.

Včasih gre Rozman v svoji vnemi, da bi se čimbolj približal življenjski resničnosti, celo predaleč in nakopiči kar preveč drobnega faktografskega gradiva; najboljše so vsekakor tiste Rozmanove novele, ki imajo v ospredju nekoliko bolj izrazite in pomembne življenjske usode, ki niso iztrgane iz družbenega prostora, ampak se zaradi svoje notranje intenzitete dvigajo nad širše življenjsko dogajanje. Take so predvsem novele: *Park, gostilna, gozd, Pokopališče, Hotel v senci ljubega boga* in *Barake*.

Marjan Brezovar

SAŠA VUGA, RAČKE PO REKI PLAVAJO

Sodobna slovenska proza se nikakor ne more pohvaliti s takimi uspehi, kakršne dosegajo druge veje naše umetnosti, zlasti poezija in likovna umetnost. Od slovenskih pisateljev že dolgo pričakujemo teksta, ki bi temeljito in umetniško suvereno posegel v naše sodobno življenje. Toda do zdaj, če izvzamemo nekatere poskuse, smo čakali zaman.

Starejši pisatelji, zvečine zvesti svoji realistični koncepciji, iščejo predvsem tematiko, ki jim s sedanje časovne distance omogoča čimbolj objektivno literarno realizacijo. Zato se, pogosto z močno sentimentalnim odnosom, povračajo v preteklost, zlasti k motiviki iz narodnoosvobodilne vojne, izseljenjski problematiki itd. Brez dvoma je to sicer umetniško potrebno, pa vendar dokaj udobno dejanje, in kar je najvažnejše: za našo resničnost ni tipično. Mlajši pisateljski rod se z današnjim svetom sicer spopada, vendar zvečine le od daleč, skozi lastni subjektivizem, tako da je njegova literarna podoba često zelo ukrivljena, fiktivna, v skrajnostih hermetična in še zdaleč ne tipična. Včasih pa pri takih subjektivističnih iskanjih prihaja tudi do večjih anomalij, kot je na primer tako imenovani tehnični ekshibicionizem, katerega poglavitna značilnost je nabubel stil, ki je pogosto eklektično našarjen z bolj ali manj očitnimi slogovnimi sesta-

vinami najrazličnejših literarnih tokov. Neredko tiči zadaj tudi dokaj neznatna tematika in s tem v zvezi skromno umetniško doživetje.

V Vugovi zbirki novel oziroma črtic *Račke po reki plavajo** je nekaj značilnih primerov takega umetniškega nesporazuma. V njej je avtor zbral osemnajst novel, katerim so kot tehnična posebnost pridani nekateri fragmenti iz njegovih *Primorskih reportaž*. Ti jih časovno in motivno opredeljujejo.

Vugove novele posegajo v čas italijanske okupacije in v neposredno povojno obdobje. Objekt njegovih pisateljskih opazovanj je vsakdanji tolminski človek v nepomembnem življenjskem okolju, ki se nikoli ne vzpne do večjih emocionalnih razsežnosti. Ta svet je po vsebini zelo neznaten, zato ga je avtor skušal poglobiti s psihološko analizo. Vendar je prav po tej plati zabredel v konfuznost in marsikje ni izčistil svojega odnosa do dogajanja.

V njegovih novelah se srečujemo z različnimi, zvečine tragičnimi človeškimi usodami, prikazanimi v mikrokozmičnih dimenzijah. Tragika Vugovih junakov in sveta, ki ga popisuje, je največkrat presplošna ali pa psihološko premalo utemeljena, da bi se lahko pomembneje uveljavila (n. pr. *Črni konjiček*, *Naša stara ljuba mamica* itd.). V novelah z motivom smrti je popis človeškega propadanja najpogosteje etično in čustveno indiferenten, le včasih se prikrade vanj nekaj elementarne groze, ki tako rada spremlja podobne Babljeve črtice. Tako baladno razpoloženje vlada zlasti v novelah *Ljubila je marjetice* in *S srajco rojeni*. Groteskna, vendar emocionalno poglobljena je novela *Pèsarica*, v kateri avtor obravnava zanimiv socialni problem.

Saša Vuga je preveč deskriptiven pisec, da bi mu lahko uspela neposredna in monolitna izpoved. Vsekakor pa je zelo dober detajlist. Odtod nemara izvira tudi njegovo zavestno odklanjanje klasične fabule. Zavoljo tega je dogajanje neenotno, sestavljeno iz fabulativnih drobcev, ki štrlijo iz strukture novele in močno zmanjšujejo estetsko trdnost organizma. Taka atomizacija resničnosti v Vugovih tekstih ne pomeni neke globlje filozofske usmeritve, temveč gre v bistvu le za izrazito čutno dojemanje realnosti v njenih pomembnejših podrobnostih, kar nedvomno ustreza pisateljevemu v jedru naivnemu odnosu do sveta. Vendar pa Saši Vugi zvečine ne uspe po prirodni, logični poti iz teh drobcev sestaviti trdno epsko kompozicijo, zato se mora zatekati k različnim tehničnim posebnostim, ki mu, skupaj z dokaj baročnim izrazom, določajo stil. Ta je prepleten z gostim tkivom vsakovrstnih prispodob, primer in drugih pesniških figur, ki avtorja nenehno zavajajo v gostobesednost. Zato je njihov učinek, celo kadar so postavljene na pravo mesto, često sila medel. Zaradi preobloženosti izraza in neenotnosti fabule je idejna plat novel dokaj nedostopna. Dostikrat je problematično tudi doživetje, saj ga eklektično prenatrpan izraz, v katerem so očitni sledovi naturalistične, zlasti pa poznoekspresionistične tehnike, pogosto skoraj povsem zatre.

Vugovi liki so nemalokrat preveč literarni, da bi lahko polno zaživali. Njihov odnos do resničnosti je povečini aktiven, v nekaterih tekstih pa je vendarle čutiti primes fatalizma (n. pr. *Poslednji beg*, *Drevesa umirajo stoje*). Ponekod jih spremlja tudi malce patetike, kar učinkuje neprijetno. Vsekakor je Vuga najbolj neposreden tam, kjer ima opraviti s snovjo, ki intelektualno ni prezahtevna in ki je dosegljiva predvsem z emocijo. Prav zato je njegov svet

* Saša Vuga, *Račke po reki plavajo*. Zbirka Tokovi časa. Opremil Jože Brumen. Državna založba Slovenije. Ljubljana 1961.

elementaren in ne prenese tehtnejše razumske analize. V tem pa je tudi formalna slabost pričujočih novel. Njihova čustvena in miselna kompozicija ni uravnotežena v enovit stilni organizem. Kjer je intelektualna kontrola kolikor toliko posegla v preveliko bujnost izraza in skušala pripoved racionalizirati, je Vuga dosegel najpomembnejše uspehe (n. pr. *S srajco rojeni*, *Pèsarica*). Seveda je tudi v teh tekstih pripoved še daleč od tiste zgoščenosti, ob kateri bi lahko govorili o lapidarnosti pisateljevega izraza.

V Vugovih novelah je pripoved pogosto asociativna, taki so tudi nekateri dialogi (n. pr. *Kadar na reki listje umira*). Zaradi pomanjkljive fabule pa je premalo organizirana, zato marsikje ne doseže pravega učinka. V skladu s svojo apriorno neangažiranostjo je Vuga tudi v svoji govorici kar se da nenavaden. Pri tem si največkrat pomaga s precej zavito sintakso, ki je v naši literarni praksi dokaj neobičajna. Njegov jezik je sunkovit, malone reportažen, v opisih natrpan z mnogimi nenavadnimi podobami, poln pomanjševalnic, arhaizmov ali celo skovank. Zaradi množice provincializmov, ki večinoma uspešno podčrtujejo ambient, v katerem teče dogajanje, je knjigi dodan majhen slovar.

Račke po reki plavajo je po mladinski povesti *Škorenjček Matevžek* in krajšem romanu *Veter nima cest* Vugova tretja samostojna knjiga. V njej zbrane novele so v sodobni slovenski literaturi brez dvoma obrozen pojav, ki ga označuje nenavaden, ekskluziven duhovni sistem, v mejah katerega je težko najti pravi umetniško tvorni stik z resničnostjo. Zaradi svoje pretežno dekorativne narave knjiga zvečine ne prepriča, čeprav daje na posameznih mestih slutiti, da gre za psihološko pomembne konflikte, ki so brez dvoma vredni pisateljskega peresa.

Saša Vuga je temperamenten pisec z visoko jezikovno šolo, vendar, kot se je pokazalo, blesteč jezikovni aparat še ni dovolj za ustvarjanje umetniško pomembne proze. V vsaki resnični literaturi se mora bolj ali manj izrazito zrealiti tudi avtorjevo elementarno doživetje, prav tega pa pri Vugi večidel pogrešamo.

Niko Grafenauer

BOGDANOVIČEVI ESEJI IN KRITIKE

Za moderne je postala srbska literarna kritika samostojna zvrst. Njeni tvoreci — Bogdan Popović, Jovan Skerlić in Isidora Sekulić — so bili priznane avtoritete, ki so se izšolale pri Francozih 19. stoletja. Od njih so prevzeli dvoje najizrazitejših, a v osnovi nasprotujočih si sestavin: zgodovinsko-pozitivistično in impresionistično. Za vse predstavnike veljajo tudi splošne ugotovitve: da razodevajo namreč njihove analize literarnih del pronicljivost, osebno prizadetost in prepričljivost, da so temperamentni in bojeviti, da so pisali v lepem jeziku in da so uporabljali v glavnem realistična merila in bili zato marsikdaj krivični do nekaterih pojavov in osebnosti. V oblikovno dognanih delih se kaže specifična družbena problematika tedanje Srbije, ta pa je vplivala in soodločala o podobi kritike in literature nasploh. Te opredelitve veljajo tudi za dediča te kritične smeri, za Milana Bogdanovića, ki je kot Skerličev nadaljevalec zlahka našel tla med obema vojnama, ko sta bili socialna in politična problematika itak v ospredju v družbi in umetnosti.